

PAPER DETAILS

TITLE: Sâlim`in Rind ü Zâhid Tercümesinin Fuzûlî`nin Rind ü Zâhid`i ile Mukayesesi

AUTHORS: Nurgül SUCU

PAGES: 149-166

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/258005>

*Sâlim'in Rind ü Zâhid Tercümesinin Fuzûlî'nin Rind ü Zâhid'i İle Mukayesesi**

*The Comparison Of Sâlim's Translation Of Rind u Zâhid
With Fuzûlî's Rind u Zâhid*

Nurgül SUCU**

Özet

Sâlim'in 1804 yılında kaleme aldığı Muhâvere-i Rind ü Zâhid, Fuzûlî'nin Rind ü Zâhid adlı Farsça mensur eserinin Türkçe tercümesidir. Bu makalede Muhâvere-i Rind ü Zâhid ile Farsça tenkitli metni mukayese edilmiş ve eserin aslına ne derece bağlı bir tercüme olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, önce Rind ü Zâhid ve Muhâvere-i Rind ü Zâhid kısaca tanıtılmış, sonra iki eser arasındaki benzerlikler ve farklılıklar örneklerle izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Fuzûlî, Sâlim, Rind ü Zâhid, Muhâvere-i Rind ü Zâhid, Farsça, Türkçe, mukayese

Abstract

Muhâvere-i Rind ü Zâhid had been composed by Sâlim in 1804 is Turkish translation of Fuzûlî's Persian prose opus named Rind u Zâhid. After Muhâvere-i Rind u Zâhid has been compared with its Persian critical text in this study we tried to emphasize how dependence this opus upon its origin. With this aim we first introduced Rind u Zâhid and Muhâvere-i Rind u Zâhid briefly, after we explained similarities and differences between this opuses with examples.

Key Words

Fuzûlî, Sâlim, Rind u Zâhid, Muhâvere-i Rind u Zâhid, Persian, Turkish, comparison

* Bu makale, Sâlim, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve "Rind ü Zâhid" Tercümesi (İnceleme-Metin) isimli yüksek lisans tezi (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2004,) esas alınarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Sâlim'in 1804 yılında kaleme aldığı **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**, Fuzûlî'nin **Rind ü Zâhid** adlı Farsça eserinin Türkçe tercümesidir. Sâlim, Fuzûlî'nin eserine "(...) Fuzûlî merhûmuñ Muhâvere-i Rind ü Zâhid ismiyle mevsûm bu risâle-i ğarrâsına..." (Sâlim Efendi, yk. 3^a) sözleriyle **Muhâvere-i Rind ü Zâhid** dediği için, onun tercümesi olan kendi eseri de, **Muhâvere-i Rind ü Zâhid** adıyla tanınmıştır. Sâlim tercümesinin matbu nüshası (Sâlim, 1285) da **Muhâvere-i Rind ü Zâhid** adıyla başlamaktadır. Yazma nüshanın kapağında, sonradan ilave edildiği anlaşılan; "**Terceme-i Rind ü Zâhid Te'lîf-i Sâlim Efendi Üsküdârî**" ibaresi yer alır, (Sâlim Efendi, yk. 1^a) bu nüshada başlık için ayrılan asıl kısım ise boş bırakılmıştır. (Sâlim Efendi, yk. 1^b)

Zâhid bir baba ile onun Rind oğlu arasında geçen çeşitli konulardaki tartışmaları ihtiva eden **Rind ü Zâhid** ve **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**, birer mensur risale mahiyetindedirler. Karşılıklı konuşmalar şeklinde tertip edilen bu eserlerde, Zâhid'in ve Rind'in hemen her konuşmasından sonra, söylediklerini destekleyici nitelikte Farsça bir rubai veya kıta yer alır. Eserin tercümesine **Muhâvere-i Rind ü Zâhid** denmesinin sebebi de, baştan sona kadar iki kişinin karşılıklı konuşmasından ibaret olmasıdır. Muhtevalarında, esas itibarıyla iki farklı düşünce ve yaşam tarzının birbirine üstünlüğünün tartışıldığı **Rind ü Zâhid** ve onun tercümesi olan **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'i, bu özelliklerinden dolayı mensur münazaralar grubuna dahil edebiliriz.

Rind ü Zâhid'in İran, Türkiye ve Avrupa ülkelerinin muhtelif kütüphanelerinde pek çok yazma nüshası mevcuttur. (İpekten, s. 68) Eser ilk olarak 1275'de Tahran'da yayımlanmış (Karahana, s. 245), eserin tenkitli metni ise Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından 1956 yılında neşredilmiştir. Kürkçüoğlu tenkitli metni hazırlarken eserin dört nüshasını¹ ve yalnız şiir metinlerinde Sâlim tercümesinin matbu nüshasını² kullanmıştır. **Rind ü Zâhid**'in Kemal Edip

¹ Kürkçüoğlu, s. 9-13'e göre; 1- Esas tutulan metin Samsun Gazi Paşa Kütüphanesi 53/1642 numarada kayıtlı mecmua içinde olup metinde bu nüsha için yz. I. kısaltması kullanılmıştır. 2- Birinci yardımcı metin, Fatih Millet Kütüphanesi Ali Emiri Efendi Manzum Eserler kısmında 344 numarada kayıtlı nüshadadır, kısaltması yz. II.'dir. 3- İkinci yardımcı metin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar kısmında 339 numarada kayıtlı bir mecmuada olup metinde yz. III. Kısaltmasıyla gösterilmiştir. 4- Üçüncü yardımcı metin ise yine İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar kısmı 1183 numarada kayıtlı mecmua içindedir, kısaltması yz. IV.'tür.

² Kürkçüoğlu, s. 13'te; "*Sâlim Efendi Tercemesi'nde bulunan Farsça şiir metinleri, birçok tertip sehvi-ni ihtivâ etmekle beraber mürrâcaattan uzak tutulmadı. Kısaltması: ST.*" denmekte, fakat tenkitli metinde "ST." kısaltmasına bir defa bile rastlanmamaktadır. Bununla birlikte, metinde kullanılan

Kürkçüoğlu tarafından hazırlanan tenkitli metni, Prof. Dr. Hüseyin Ayan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. (Ayan, s. 7)

Muhâvere-i Rind ü Zâhid'in bir matbu, bir de yazma olmak üzere iki nüshası mevcuttur. 1285/1869 yılında Tasvîr-i Efkâr Matbaasında basılan matbu nüsha, 135 sayfa ve 3 sayfalık hata-savâb cetvelinden müteşekkildir. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü Nr. 289'da kayıtlı bulunan yazma nüsha ise 53 yapraktan oluşmaktadır. Tarafımızdan eserin mevcut iki nüshası karşılaştırılarak tenkitli metni hazırlanmıştır. (Sucu, s. 204-286) Bu çalışmanın Farsça kıta, rubai ve beyitler kısmında, Sâlim Efendi bunları eserin Farsça aslından aldığı için, **Rind ü Zâhid**'in Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından hazırlanan tenkitli metni de karşılaştırmaya dahil edilmiştir. Bu kısımlarda, anlamı zorlamadığı müddetçe, Sâlim tercümesindeki metne sadık kalınmış, fakat anlamın çok zorlandığı yerlerin tertip sehvine uğradığı düşünüldüğünden, böyle durumlarda, metne eserin Farsça aslındaki kelimeleri alma yoluna gidilmiştir.

Rind ü Zâhid ile **Muhâvere-i Rind ü Zâhid** arasındaki mukayeseyi; **Rind ü Zâhid**'in Kemal Edip Kürkçüoğlu tarafından hazırlanan tenkitli metni ile **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'in tarafımızdan hazırlanan tenkitli metnine göre yapacağız. Karşılaştırmada kullanılan Farsça mensur³ örnekler Kürkçüoğlu'nun tenkitli metninden alınacak ve bu metin gerekli görülen yerlerde **K.** kısaltmasıyla gösterilecektir. Türkçe örnekler ile Farsça manzum kısımların dipnotta verilen tercümeleri, tarafımızdan hazırlanan tenkitli metinden alınacaktır. Yalnız Farsça metinde bulunup **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de yer almayan Farsça kısımlar tarafımızdan tercüme edilecek, ayrıca Türkçe metinlerin Sâlim tercümesinin yazma nüshasındaki yerleri de dipnotta belirtilecektir.

Eserin tamamındaki farklılıkları teker teker izah etmeden önce, genel itibarıyla gördüğümüz bazı özellikleri belirtmek istiyoruz:

Sâlim; **Rind ü Zâhid** metninde yer alan "Zâhid dedi", "Rind dedi" anlamındaki "Zâhid goft", "Rind goft" sözlerini muhâverelerin başına aynen Farsça olarak almış, eserde yer alan rubai, kıta ve beyitleri tercüme etmemiş, olduğu

"B I." kısaltmasının hangi nüshayı karşıladığı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Metni tetkik ederken, Sâlim Efendi Tercümesi'nde bulunmayan bazı kısımların "B I." kısaltmasıyla gösterilen nüshada da bulunmadığını ve Sâlim tercümesindeki diğer farklılıkların aynen bu nüshada da mevcut olduğunu gördük. Bu tespitlere dayanarak Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun, Sâlim tercümesi için belirlediği "ST." kısaltmasını muhtemelen sonradan değiştirip B I. (Basma I.) olarak kullandığını düşünmekteyiz.

³ Farsça manzumelerin yer aldığı örnekler ise, çalışmamızın bu kısımları Kürkçüoğlu'nun Farsça tenkitli metni de göz önünde bulundurularak düzenlendiğinden, tarafımızdan hazırlanan tenkitli metinden alınacaktır.

gibi aktarmıştır. Bazı kıta ve rubailerde ufak tefek değişikliklere rastlansa da, bunlar tertip ve imla farklılığından öteye gitmez.

Mesela, aşağıda yer alan rubainin bütün mısraları, eserin Farsça aslında ve Sâlim tercümesinde farklı şekillerde tertip edilmiş, hepsinin yerleri değiştirilmiştir:

"رباعی

وز باده نخورده و بد می کویی⁴

عیبست که ناراست سخن میکویی⁵

کر باده کشی و باده کویی بد است⁶

عاریست که عیب کار خود میجویی^{7,8}

(Kürkçüoğlu, s. 57; Sucu, s. 258)

Sâlim tercümesinde; **Rind ü Zâhid**'in Farsça aslında mevcut olan bazı kısimlar atlanırken, aslında olmayan bazı beyit ve mısralar ile bir kıtanın da ilave edildiği görülür. Fuzûlî'nin **Rind ü Zâhid**'inde toplam 75 rubai, 54 kıta, toplam 18 beyitlik 4 mesnevi, 3 beyit ve 1 mısra yer alır. Sâlim tercümesinde ise Farsça toplam 66 rubai, 61 kıta, 1 mesnevi, 4 beyit ve 1 mısra; Türkçe 3 beyit ve 2 mısra vardır. Burada "mesnevi" tabirinin kullanılması; şekil özelliklerinden, bilhassa kafiye düzeninden dolayı olsa gerektir, aksi halde bu manzumeler müstakil olarak mesnevi türünün özelliğini taşımazlar.

Muhâvere-i Rind ü Zâhid'de manzum kısımların başına, türlerini belirten "rubai", "kıta", "beyt" ve "mısra" başlıkları koyulurken, **Rind ü Zâhid**'in Farsça aslında bu başlıklar yer almaz. Bu nedenle Eserin Farsçasındaki manzum kısımların türünü ve bu türlerin sayılarını tespit ederken Prof. Dr. Hüseyin Ayan'ın tercümesinden istifade ettik. **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de, mesnevi türünün kafiye düzeniyle yazılmış 3 manzume, kıta olarak gösterilmiştir. (Sâlim Efendi, yk. 3^b, 5^a-5^b, 16^b; Sucu, s. 206,208-209, 227-228) Bu nedenle biz de onları kıta olarak ele aldık. Halbuki, Farsça aslında da yer alan aynı manzumeler (Kürkçüoğlu, s. 4, 7, 25) Ayan'ın tercümesinde mesnevi başlığı altında verilmiştir. (Ayan, s. 19, 21, 39)

4 K. "کر باده کشی و باده بد می کویی": "وز باده.....کویی"

5 K. "عاریست که عیب کار خود میکویی": "عیبست..... میکویی"

6 K. "ور می نجشیده و میکویی بد": "کر.....بد است"

7 Şarap içmez ve şarabın kötülüğünü söylersin. Ayıptır ki, doğru olmayan bir söz söylüyorsun. Eğer şarap içer ve "şarap kötüdür" dersin; utanmalıdır ki, kendi işinin kusurunu aramaktasın.

8 K. "عیب است که نا رست و سزد میکویی": "عاریست.....میجویی"

Bu farklılıkların yanında; Sâlim, eserin tercümesini sanat kaygısı nedeniyle aslındaki selasetten uzaklaştırmış, söylemek istediklerinin çoğunu dolaylı yollardan anlatmayı tercih etmiş ve arka arkaya sıraladığı terkiplerle anlamı âdetâ boğmuştur. Bu nedenle, eserin hacmi de biraz genişlemiştir. Aşağıda, eserin önce Farsça aslından, sonra da tercümesinden verilen aynı bölümleri incelendiğinde, söylediklerimizin daha iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz:

"زاهد گفت ای رند از ادای کلام تو اکراه عبارت منشور معلوم شد و رغبت کلمات منظوم
مفهوم گرفتم که طبع ترا نفرت انشاء مغلق بعلت قصور ادراک معذورست چرا خط محبت
نظم که خدا و رسول مردود شمرده اند و بواسطه افراط کذب ارباب شریعت نام آن
بمد مت برده اند بر صفحه خاطرست مسطورست..." (Kürkçüoğlu, s. 7)

Rind'in mensur cümlelerden hoşlanmayıp şiire meylettiğini anlayan Zâhid, birtakım telkinlerle onu bu fikrinden vazgeçirmeye çalışır. Bu kısım esrin Farsça aslında, yukarıda da görüldüğü gibi, bağlaçlar ve ekler de dahil toplam 55 kelimeden oluşmaktadır. Sâlim tercümesinde ise aynı mevzu 205 kelimelik uzun bir paragrafta işlenmiştir:

"Zâhid-i hüner-iktisâb tekrâr cevâb-ı bâ-şavâb intihâb idüp ey rind îmâ-yı kelâm der-encâm takrîrinden ma'lûm ve ifâde-i ma'nâ-yı mecâz u îhâmından şu şüret mef-hûm oldu ki kelimât-ı menşûr gûş-zede-i şab'-ı pür-zûruñ olmayup ancak şab'at-ı pâkiñ ve endîşe-i zihñ-i derrâkiñ mâ'il-i kelimât-ı manzûm ve kıabil-i ser-rişte-i cevher-i silk-i nazûmdur. Egerçi şab'-ı lañifîñ illet-i kuşûr-ı idrâk ve 'adem-i teceddüd-i kesb ü in-himâk sebebiyle inşâ-i muğlak u mensûr-ı şüreyyâ-nesâkdan ızhâr-ı vahşet ve maqâm-ı tereddüd-i kabûlde 'arz-ı şüret-i muhâlefet eylesün ammâ ki nazm-ı âb-dâra meylân-ı bî-vech ü dâ'î tāk-çe-i muhâlefet-i erbâb-ı ittikân u 'irfâna bast-ı kâlîçe-i imtinân oldığı müstağnî 'anî'l-beyândır. Zîrâ ki râbîta-bendân-ı kelâm u eş'âr ve vâşıta-cüyân-ı kavâfil-i nazm-ı âb-dâr ışıllâh-ı fenlerinde bahır ile ta'bîr-i tesmiye-i dil-pezdîr ki mâ'ilân-ı mezâyâ-yı lañifîñ garîk-i yemm-i bî-bün-i hevâ ve müstağrak-ı gird-âb-ı aşk u ibtilâ eyledigin îhâm u keffî-i terâzû-yı intizâmları olan lafz-ı fâ'ilât nice nice nev-hevesân-ı sâde-rüyâna haylice tedkîk olunacak maqâmdır. Bunuñla bile gürûh-ı şu'arâ ekşeriyyâ kelimât-ı dîrûğ-âmîze ictirâda bî-muhâbâ olduklarından zâbîtan-ı bâzâr-ı fûnûn-ı fîkh u şerî'at ve nâkîlân-ı kârbân-ı hâkk u hidâyet ebkâr-ı mezâmîn-i hayâlât-ı şu'arâyı âğûş-ı temennâda ma'dûm ve mevâlîd-i şevher-i şab'-ı fuşâhâ vü bülegâyı her vech ile mezmûm 'add iderler." (Sâlim Efendi, yk. 5^b-6^a; Sucu, s. 210)

Zâhid ile Rind arasındaki yazının ve okumanın önemiyle ilgili münakaşada, Zâhid'in yazının önemini inkâr eden Rind'e bu konuyla ilgili yaptığı açıklamalardan biri, Rind ü Zâhid'de sadece 29 kelimeden ibaret iki satırlık bir bölüm iken;

"ای رند علم خط فیض الهیست جهة مطالعه" اقا ویل و اضعان دین و ابقای طریقه اهل

یقین که پیوسته فواید از رسایل متقدمان ستانند و بواسطه آن متأخران رسانند" (Kürkçüoğlu, s. 12)

Muhâvere-i Rind ü Zâhid'de 72 kelimelik bir paragraftan oluşur:

"Zâhid goft ey rind 'ilm-i haq bir fenn-i nefîs ve bir mebânî-i pür-te'sîsdır ki be-cihet-i mü'tâla'a-i eḳâvîl miftâh-ı sîmîn-istifâde ve be-resm-i naẓar ber-sâ'il-i bâ'is-i istiftâh-ı bâb-ı ifâde olur ki aḥvâl-i tevârîḥ-i ḳudemâ ve kelâm-ı cumhûr-ı büleḡâyı zaḃt u iktisâb be-vâşıta-i taḥrîr ü terḳîm ma'lûm ve mûnderis-i mecâmî-i eḳâvîl-i mûte'ahḥirîn-i fûzâlâ olan nuḳûş-ı ma'ârif ve eşkâl-i ṭavâ'if mir'ât-ı taṣavvurât-ı mü'tâla'ât-ı naẓar-bâzân-ı kütüb ü resâ'ile bu yüzden mersûm olduḡı bâhirdir." (Sâlim Efendi, yk. 8^b-9^a; Sucu, s. 216)

Rind ile Zâhid'in, dünya hayatının güzellikleri, çirkinlikleri ve bunların hikmetini tartıştıkları kısımda, Rind'in bu husustaki fikirlerini ihtiva eden cümleler, Fuzûlî'nin eserinde 95 kelimelik bir bölümden ibarettir:

"گفت ای زاهد اهل حق که دنیا را بد گفته اند اشارت بر خوبی اوست و مذموم که شمرده

اند کنایت از محبوبی اوست یعنی هر که لذت آن در یافت روی از طریق طاعت بر تافت از

شغل آن بجای دگر رسیدن نتوانست و غایت وجود غیر ازان ندانست کاملان نه از

بدیست که محبت از دنیا بریده اند و استیلاى عقل بر نفس نموده اند بدانکه دنیا مظهر آثار

صانع کامل است رهنمای عارف و سد راه جاهل است خوشا کسی که باید دل بر و نهد و

مشکل بدست آرد و آسان از دست دهد" (Kürkçüoğlu, s. 28-29)

Aynı konu, Sâlim'in eserinde 206 kelimelik uzun bir paragrafta işlenir:

"Rind goft ey zâhid ḥaḳâyıḳ-gü'yân-ı ṭarîḳ-ı hidâyet ve ḳâfile-bendân-ı mesîre-i ḥaḳîkat ki şûtür-i bî-setr-i dünyâyı tünd ü ser-keş ve zimâm-ı aḥz ü ḳabûle nâ-ḳâbil bir tevsen-i pür-âteş olduḡı sebebiyle nâm-ı bed ve şûret-i ikrâh-ı bî-ḥadd ile görürler ancak ḥûb u nîkû olduḡına işâretten 'ibâret v'ey ki süvârân-ı mızmâr-ı semend-i âlâyiş-i iḳbâlin ki mezmûm şayarlar ḡâyet-i maḥbûbî vü dil-sitâniden kinâyetdir. Zîrâ ki muḥabbet-i âlâyiş-i dünyâ reh-berî-i berîd-i tevfiḳ-i Ḥudâ ile mûşîl-i râh-ı taḳvâ ve sebep-i vuşûl-i 'izz ü 'alâ olur ki cümle-i esbâb-ı kâr-ḥâne-i niẓâmı eser-i ḳudret-i Ḥaḳ ve tertîb-i Cenâb-ı Ḥakîm-i Muṭlaḳdan perveriş-yâfte olup naẓar-bâzân-ı fenn-i taḥḳîḳden idrâk-i ḥaḳâyıḳda muvaffâḳ olanlar eserden mü'eşşire istidlâl ile 'alâḳa-i mecâzî-i dünyâdan 'aşḳ-ı ḥaḳîḳî-i Cenâb-ı Perverdigâra cüyân-ı reh-i râst-ı vuşûl oldukları zâhir ü bâhir bir ma'nâdır. Ma'lûmdur ki dünyâ-yı dūn maẓhar-ı âşâr-ı şanâyî-i kâmil-i Ḥudâ-yı bî-ḥûn olup şûret-i muḳarrere üzre reh-nümâ-yı 'ârif ve sedd-i

rāh-ı cāhil olmağa kābil mānende-i zehr ü tiryāk bir kayd-ı müşkildir. Bināberīn kelām-ı taḥsīn ü āferīn şol merd-i şāḥib-kāma ki ol remīde-i nā-resīdeyi dest-i istiḥkākına fütāde itmiş iken bend-i dil ‘alāka-i bī-ḥāşılından sa‘y ü gūşış ile dest-i taḥşīlinde şuret-yāfte olan ni‘am-ı zā‘ilesin şuret-i āsānlığıla nazar-ı i‘tibārdan suḳūṭa maḳrūn göre." (Sâlim Efendi, yk. 18^b-19^a; Sucu, s. 231)

Fuzûlî;

"گفت ای زاهد هر که لذت دنیا نبیند سهل است دامن ازان چپند چه کار است حرمان

ضروری را همت نام نهادن و از نیافتن غنا دل بفر دادن هنر بدست آوردن دنیا و ترک

دادن است نه از کاهلی در طلب آن نیفتادن چنان که یکی از عارفان گفته است" (Kürkçüoğlu, s. 31-32)

Görüldüğü gibi, yukarıdaki Farsça metnin son bölümünde, hemen arkasından ilave edilecek olan kıtaya işaretlerle, "İrfan sahiplerinden birinin dediği gibi..." ibaresi yer almaktadır. Bu tarz ifadelere Farsça **Rind ü Zâhid** metninde sık sık rastlamak mümkündür. Nitekim bir sonraki örnekte de aynı durum söz konusudur. Sâlim tercümesinde ise, böyle bir üslup özelliğine rastlanmaz:

"*Rind goft ey zâhid her kim ki lezzet-i dünyā ve ‘adem-i yārī-i ‘izz ü ‘alāya ‘ārifdir elbette terk-i taḳayyüd-i mübālāta dest-i himmetin şārifdir. Yoḥsa kār-ı nīkvānī ol degildir ki ḥırmān-ı żarūrīye ve şevāhid-i iḳbāle dest-i dırāz-ı ümmīd olmadan ‘acz-i bī-intihāya dūḳār ve şūret-i ‘aczin resm-i istiḡnāda şumār ile kendin tārik-i dünyā ‘idādında ḳān ile ‘adem-i ḳudrete nām-ı himmet ve nā-resāyī-i ‘acz ü idāreye faḳr u ḡayreti teşbīh ile sezā-vār göre. Hüner ü ma‘rifet ve faḳr-ı ḥaḳīḳī-i erbāb-ı ḥaḳīḳat oldur ki vāşıl-ı ni‘am-ı elvān-ı dünyā ve cāme-pūş-ı iḳbāl ü ‘izz ü ‘alā iken işte bu ḥālde terk-i lezāyiz-i fāniyye ve ‘adem-i ḳabūl-i muḥabbet-i bī-müdāniyye ḳılıp serīr-i devletde faḳīr ve cāme-i ‘izz ü rif‘atde mānend-i erbāb-ı tecrīd mālīk-i yek-ḥaşīr olmaya ki ziyy-i fuḳarāda ḳā‘im ve ‘adem-i idāre ile mübtelā-yı hezār elem-i muzlim olan kāhilān-ı meydān-ı dil-āverī her ne ḳadar cāme-i faḳr u fenā ile rū-pūş iseler de yine şu‘le-i āteş-i ḥubb-i dünyā pertev-efrūz-ı kânūn-ı derūnları olarak mübtelā-yı āteş-i ḥased ve iki cihānda taḥşīl-i ḥüsrān-ı ebed iderler."* (Sâlim Efendi, yk. 21^a-21^b; Sucu, s. 235)

Fuzûlî;

"گفت ای رند کدام اجرت بمن داده که ريقه تکفل خود بريقه تردد من نهاده بر حسب اين

معنى" (Kürkçüoğlu, s. 38)

Sâlim;

"*Zâhid goft ey rind ḥazāyin-i İlāhī vü defāyin-i Cenāb-ı kibriyā-penāhīden ki berāy-ı rızḳ-ı maḳsūm şeb ü rûz her mechûl ü ma‘lūma ta‘yīn ve tām-ı ḳısmet ü naşīb ile her şaḥş üzerine beyān u tebyīn olunan rûz-i her ferd ferd-i āḥar üzerine sedd olmaḳ*

ne muḳtezā ve bu sitem cenābī ne ḥidmete ücret muḳābelesinde tekeffül-i lāzime-i ma'āşī baīa taḥmīl ile gūşe-nişīn-i rāḥat olmak istersī." (Sâlim Efendi, yk. 24^b-25^a; Sucu, s. 241)

Rind'in Zâhid'den ayrılıp sefere çıkmaya karar verdiği sırada, Zâhid ona bir insanın ömrü boyunca muhakkak karşılaşacağı dört tehlikeli hâlden bahseder. Bunlar sırasıyla; çocukluk devresi, güzellik, gençlik gururu ve yaşlılık zamanıdır. Bu hâllerden dördüncü ve sonuncusu olan yaşlılık zamanında, insanlar güçlerinin zayıflaması ve dünya endişesinin artması nedeniyle pek çok sıkıntılara düşer olurlar. Bu durum Rind ü Zâhid'in Farsça aslında sadece 23 kelime ile ifade edilirken;

"عهد پیرست بوا سطره ضعف قوا و غلبه اندیشه دنیا تا از دست جاهلان چه جفاها کشد و

از جام حسرت چه زهرها چشد" (Kürkcüoğlu, s. 46)

Muhâvere-i Rind ü Zâhid'de 81 kelimelik bir paragrafta ele alınır:

"Dördüncü rütbe ki 'ahd-i pīrī vü ḥālet-i kūhūlet-i bī-tedbīrīdir ki iḳtīzā-yı za'f ü ḳuvā ve sebeb-i galebe-i endīşe-i dūnyā ile dām-gāh-ı ḥırş u tama'a fūtāde ve nice nice rezā'ili irtikāb ile ṭaraf-ı ḥaḳḳ u fesāda sevk-i 'inān-ı irāde iderek hezerān lerzīş ü 'itāb-ı cāhilāna taḥammül ve tekeffül-i ḥayāt-ı çend-rūze için bir dürlü ezā-yı ebnā-yı zamānı bā'īs-i tecemmül 'add ile nice cefālara ibtilā ve 'āḳıbetül-emr cām-ı ḥasret ile bī-ḥaşab u reḥā terk-i kār-ḥāne-i 'ālem-i dūnyā itmekdir." (Sâlim Efendi, yk. 28^b; Sucu, s. 247)

Rind, Zâhid'in insanlar için tehlike olarak gördüğü dört hâlin her birinde gizli birer güzellik bulunduğunu savunur ve bu dört durumun pek çok yüce nimete vesile olabileceğinden bahseder. Buna göre; çocukluk çağının âcizliğinde, iki cihanın sıkıntılarından da habersizlik nimeti; güzellik sahibi olmanın fitnesinde, benzerlerinden farklı olmanın cazibesi; gençlik gururunda, rahata ulaştırıcı bir aşkın inşası sayesinde yalnız mahbubu düşünerek bütün kayıtlardan kurtulmanın huzuru; yaşlılık zamanının güçsüzlüğünde ise, zamane insanları arasında vakar sahibi olma ve saygıya layık görülme özelliği gizlidir. Rind'in bu görüşü, eserin Farsça aslında toplam 64 kelimeden müteşekkil dört satırda ifade edilir:

"گفت ای زاهد حکمت که در چهار مخاطره بروی انسان کشاده بدانکه در هر مخاطره

نعمتی نهاده که مرهم جراحت تواند بود و تدارک محنت تواند نمود در عجز طفولیت

فراغتست از هر دو جهان و در فتنه صاحب حسن جذب قبولیتست از امثال و اقران و در

غرور جوانی نشأه عشقیست راحت رسان و در ضعف پیری احترامیست میانه ابتای زمان "

(Kürkcüoğlu, s. 47)

Aynı mevzu, Sâlim'in tercümesinde toplam 228 kelimedenden oluşan uzunca bir bölüm olarak işlenir:

"Rind goft ey zâhid 'ömr-i âdemîde ki muhâfata-i çehâr pes perde-i hikmet-i İlâhiyyeden rû-nümûde-i semt-i i'tibârdır her bir muhâfatarada bir ni'met-i laîfe nihân ve merhem-i cerâhat-i insân olmağa lâyıq u şâyandır ki bu sebeble muhâfata-i erba'a nice nice ni'am-ı erfa'a bâ'ışdır.

Evvel-i muhâfata ki vaqt-i tufûliyyet ve zamân-ı 'acz ü hayrettir bu şüretle gam-ı ferdâ nihân-ı nâ-meşhûd ve endîşe-i şibâda elem-i dünyâ vü âhîret gayr-ı mevcûd olup elem-i efkâr-ı nîk ü bedden vâreste ve bu vech ile heme râhat ü şafâda pâ-beste olmağ muharrerdir.

Sânî ki fitne-i şâhîb-i hüsnî vü cemâl ve leîf-i hâlet-i civânî vü kemâldir anda daği cezb-i kulûb-ı emsâl ü akrân ve taşşîl-i kabûl-i tâ'ife-i ehl-i 'irfân olmağla şâhîb-i hüsn ü cemâle benî-nev'inden nice nice kimesneler bende ve elem-i 'aşk-ı firâkıyla pervâne-i cemâli 'idâdında dâ'imâ dil-figende olurlar ki bî-imtinân-ı kayd-ı iştirâ-yı sülûk nice bîn 'abd-i memlûke mâlik olmuş olur.

Sâlis ki gurûr-ı civânî vü hâlet-i intimâ-yı kuvâ-yı hayvânîdir anda daği inşâ-ı 'aşk ile meşq-i râhat ve yalnız fikr-i maḥbûb u hüsn-i dil-sûz-ı câzibü'l-kulûb ile meşgûl ve efkâr-ı diğerden vâreste-i kayd-ı zühûl olmağla bâkî heme râhat ü huzûr est.

Râbî' ki dem-i pîrî vü herem ve zamân-ı kühûlet ü sitemdir ki sebeb-i za'f u kuvâ ve vâsiṭa-i bî-tâkatî-i tedbîr ü 'anâ ile miyâne-i ebnâ-yı zamânda muhterem ve kendünüñ za'f-ı nâ-kabûli bâ'ış-i kabûl-i cümle enâm olmuş olur." (Sâlim Efendi, bk. 28^b-29^a; Sucu, s. 247-248)

Eserin büyük bir kısmında böyle bir üslup kullanılmakla beraber, bazı bölümlerin **Rind ü Zâhid**'in Farsça aslından kelime kelime veya doğrudan tercüme edildiği de görülür:

Fuzûlî;

"گفت ای رند کز قلم که مرا بواسطه قید عقل در عذاب باید بود و ترا بوسیله جهل لہو و

لعب باید نمود این کہ اسباب ملامی ترا من بهم رسانم از کجاست و ثبوت لزوم ما یحتاج

تو بر من چراست " (Kürkçüoğlu, s. 33)

Eserin bütününde akli temsil eden Zâhid ile, gönlü temsil eden Rind'in, bilginin değeri ve aklın önemi hususunda tartıştıkları bölümde yer alan Zâhid'in bu konuşması, hem eserin Farsça aslında hem de tercümesinde aynıdır. Sâlim, bu kısmı genişletmeden tercüme etmiştir:

"Zâhid goft ey rind ma'lûm oldı ki ben vâsiṭa-i kayd-ı 'aql ile 'azâb-ı cismânî vü bend-i rūḥânîde silsile-güzâr-ı ârâm ve sen vesîle-i cehl ü nâ-dânî ile lehv ü hevâ cānibine 'aṭf-ı kavâdim-i ihtimâm itmek istersm̃. Bināberîn kelām-ı lâzime-i hevâ vü hevesm̃ olan esbāb-ı melāhîyi bu 'abd-i ẓa'îf ne şüretle itmâm ve şübût-ı lüzûm-ı lâ-yaḥtâcî ne vech ile der-'uhde-i ihtimâm kılınur." (Sâlim Efendi, yk. 22^a-22^b; Sucu, s. 237)

Zâhid'in refakatinde yola çıkan Rind, Zâhid'e yolda rastladıkları mescidin nasıl bir yer olduğunu sorar. Zâhid'in bu soruya verdiği cevap, aynen yukarıdaki örnekte olduğu gibi, hem eserin Farsça aslında, hem de tercümesinde aynı manaları ihtiva eder. Tercümede herhangi bir ilave yoktur:

Fuzûlî;

"گفت ای رند قبل از مجالست ارباب افساد و مخالطت اصحاب الحاد درین خانه در آبی و بهم صحبتی این طایفه رغبت نمایی شاید که پرتو انوار هدایت این طایفه ترا از ظلمت جهالت برهاند و ارشاد تقلید این گروه ترا بمنزل مقصود رساند" (Kürkçüoğlu, s. 53)

Sâlim;

"Zâhid goft ey rind mücâleset-i erbâb-ı fesâd ve muḥālaṭat-ı aşḥâb-ı fişḡ u 'inâddan muḡaddem bu maḡâm-ı şerîfe duḡûl ve sâkinân-ı ḡarîm-i fülk-i vesîmi ile mâ'il-i şoḡbet ü kabûl ol ki pertev-i hidāyetleriyle seni zûlmet-i cehāletden ḡalâş ve irşād-ı ṭarîkalarıyla cenābm̃a menzil-i maḡsûd-ı menâş olsun." (Sâlim Efendi, yk. 33^a; Sucu, s. 254)

Meyhaneye giren Rind, orada mürşid-i kâmil olan Pîr ile karşılaşır ve bu aydınlık çehreli ihtiyarın orada ne yaptığını merak eder. Ona niçin böyle bir mekânda bulunduğunu sorar. Rind'in bu sorusunu ve Pîr'in Rind'e verdiği cevabı ihtiva eden bölümler, Sâlim tarafından eserin Farsça aslından olduğu gibi tercüme edilmiştir.

Fuzûlî;

"گفت ای پیر مرا مشکلی افتاده است و حیرتی دست داده است میقتند مقامیست میخانه پر از شرارت شیطانی و جنسیت می مخرب اساس طاعت خانه' انسانی هر که را شرف قرب خداست از اقامت این خانه میراست و هر که را سعادت فیض طاعت است از تقرب این جنس بنفرت عجب که ترا بدین فراست مجالست این مقام مرغویست و بدین فطانت موانست این جنس مطلوب" (Kürkçüoğlu, s. 61)

Sâlim;

"*Rind goft ey pîr müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâlî bu 'abd-i bî-vücûda bir emr-i müşkil der-pîş ve ancağ o hayret ile 'aql u fikrim teşvîş eyledi ki çille-keşân-ı zühhd ü takvâ ve haq-bînân-ı reh-i râst-ı Hudâ dirler ki mey-hâne vü harâbât mebde-i şûriş ü fîten ve şarâb-ı nâb 'amel-i iblîs-i la'în oldığı sebeble muzill-i tarîka-i ehl-i fenn olup cinsiyyet-i mey muharrib-i tât-at-hâne-i insânî ve sâkî vü muğ-beçe vîrân-sâz-ı ma'mûre-i 'aql-ı heyûlânîdir. Böyle oldıysa her zât-ı nîkû ki semt-i haqqa reh-cûdur bu maqâmda kıyâmdan müberrâ ve her merd-i sa'îd ki tât-at-i Rabb-i Mecîde müciddir ol emre takrîbden şûret-i teberrâda şâhib-i iddî'adır. Garîbdır ki cenâbnî bu kadar fîrâsetle bu maqâmda kıyâmı ihtiyâr ve bu rütbe feţânet ile müvâneset-i erbâb-ı şerr ü fesâda i'tibâr itmedesmi.*" (Sâlim Efendi, yk. 38^a-38^b; Sucu, s. 263)

Fuzûlî;

"*كفت ای طفل صفت آن مقام من هم شنیده ام و بغور آن جنس من هم رسیده ام سالکان طریق طریقت آن مقام را دار السفاد میخوانند و عارفان فنون حقیقت آن جنس را خمیر مایه' فساد میدانند لله الحمد من آنجا قدم نهاده ام و بدام حلقه' آن مجموع نیفتاده کدام بد بخت است که جوهر عقل شریف و متاع ادراک لطیف بمباشرت آن جنس از دست دهد و داغ خسارت هر دو عالم به آتش بیخودی بر جگر نهد چنانکه درین معنی گفته اند*"

(Kürkçüoğlu, s. 62)

Sâlim;

"*Pîr goft ey tıfl şol maqâm ki şıfat-ı mezkûre ile mevşûf ve erbâbı şerr ü fesâd ile me'lûfdur bende dağî aña vuquf-ı tām hâşıl ve menâkıb-ı bedî-i ahvâlleri sem'-i idrâkime vâşıldır ki sâlikân-ı tarîk-ı tarîkat ol maqâma dârü's-sifâd ve 'ârifân-ı funûn-ı haqîkat cins-i şarâba hamîr-i mâye-i fesâd dirler.*" ⁹ *الله الحمد و المنة* ol maqâma benim-çün qâdem-nihâde-i vuşûl olmağ muhâl ve halka-i cem'ıyyet-i rindâna dağl-i engüşt-i muvâşâlet eylemem ba'îdül-ihtimâldir. Zîrâ kangî bed-bahtdır ki cevher-i 'aql-ı şerîf ü metâ'-ı idrâk-i lafîfîn ol emr-i menhîye mübâşeret ile yed-i himmetden izâle ve dâğ-ı hasâret-i her dü-'âlemi cebhe-i mübîn-i iz'ânına şu'le-i germ-i bî-hödî ile mânend-i mihr kubâle kılar." (Sâlim Efendi, yk. 38^b-39^a; Sucu, s. 263-264)

Eserin sonuna doğru Rind ile Zâhid arasında, kulların günah işlemesi ve Cenabıhakk'ın affı hususunda çetin bir münakaşa başlar. Bu bölümde Rind, günahkârları mazur göstermeye çalışırken; Zâhid bu fikre şiddetle karşı çıkar ve Rind'e, yanlış düşüncelere uyup yanlış deliller getirdiğini söyler. Zâhid'in

⁹ Hamd ve minnet (yalnız) Allah içindir.

bu konuşması da, yukarıda sıraladığımız diğer örnekler gibi, Fuzûlî ve Sâlim tarafından aynı üslupla ele alınmıştır:

Fuzûlî;

"کفت ای رند اقتدا بزعم فاسد کرده دلایل باطل می آری و بتقلید سر بطلان مواعظه من
داری مبادا که این صورت معنی ارتکاب معصیت باشد و بانی تعلل طاعت جاهلان درس
مناهی از صفحه صورت حال تو خوانند و افعال بد را بمجرد تأویلات تو نیک دانند و نتیجه
این موجب اضافه معصیت تو شود و اثر این بخطای تو سبب مزید علت گردد"

(Kürkçüoğlu, s. 72)

Sâlim;

"Zâhid goft ey rind ne hâletdir ki men'-i muḳaddime-i şavâbda delâ'il-i bâtlâ ile zu'm-ı fâsidiñe iḳtidâ ve buṭlân-ı zâhirü'l-beyâna taḳlîd ile muvâ'aza-i fâsideye ictirâ idersün. Olmaya ki bu şûret ile ictisârün müftî-i cevâz-baḥş-ı ḥaṭâ vü ma'siyet olup cehele-i 'avâmün te'âmül-i ma'âşide bî-ḳayd ü pervâ te'âfîlerine sebep ve ef'âl-i bed ü ḳabâyiḥ-i mücerredi te'vîlât-ı bâṭlaña i'tinâ ile şûret-i nîkide taşavvur ile bî-ta'ab olmaların neticesi mûcib-i izâfet-i ma'siyet olmağıla eşeri cenâbña bir ḥaṭâ-yı dîğeriñi daḥi şübütünüñ haberi olaraq 'illet-i 'itâb-ı Cenâb-ı Kibriyâ olur." (Sâlim E-fendi, yk. 46^b; Sucu, s. 275)

Genel itibariyle eserin bütününde görülen bu özelliklerin yanında; bir de **Rind ü Zâhid**'in Farsça aslında mevcut iken Sâlim tercümesinde bulunmayan kısımlar ile, çoğu Türkçe beyit ve mısralar olmak üzere, Farsça aslında bulunmadığı halde **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'e Sâlim tarafından ilave edilen kısımlar vardır. Şimdi bu farklılıkları, eserin başından sonuna doğru sıralayacağız:

1. Rind ü Zâhid'in mukaddimesi, Farsça aslında ve Sâlim tercümesinde birbirinden tamamen farklıdır. Farsça aslındaki mukaddime Fuzûlî; bir yandan rindler ve zâhidlerin güzel vasıflarını zikrederken, bir yandan da onların beğenilmeyen yönlerini sıralar ve Cenâb-ı Allah'a; kendini ne gururlu bir zâhid, ne de huzurundan uzak bir rind yapmaması için niyazda bulunur. Farsça mukaddime, yine rind ve zâhidleri vasfeden üç rubai yer alır. (Kürkçüoğlu, s. 3-4)

Sâlim tercümesinde yer alan mukaddime ise, muhteva yönüyle Farsça aslından çok farklıdır: Sâlim, eserine dört buçuk sayfalık bir mukaddime ile girer. Eserin tamamına hakim olan münşiyâne üslubu bu dibacede de görmek mümkündür. Besmele, hamdele ve salveleden sonra Hz. Peygamber'in âl ü ashabını da zikreden Sâlim, daha sonra kendi

hayatıyla ilgili bazı bilgiler verir ve 1215/1800'de **Hüsrev ü Şîrîn** adlı manzumeyi kaleme alıp Sultan Selim Hân'a takdim ettiğini söyler. Bu ifadelerin arasında, Sultan Selim Hân'a yönelik övgü dolu sözler yer alır. Nihayetinde söz **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'e gelir. Sâlim, bu eserini kaleme alış sebebini ve tarihini ifade ettikten sonra, eserde bulunabilecek hatalardan dolayı, onu mütalaa edenlerden özür dileyip kusurlarını bağışlamalarını ve mütalaa esnasında müsamahalı davranmalarını ister. Son olarak Cenâb-ı Allah'tan yardım dileyerek esere başlar. (Sâlim Efendi, yk. 1^b-3^b; Sâlim, s. 2-6; Sucu, s. 204-206)

2. Zâhid'in Rind'e, padişahlara ve sultanlara yaklaşmayı ve onların hizmetinde bulunmayı öğütlediği konuşmasının ardından ilave ettiği;

"کرت کمال ادب ره سوی ملوک دهد

امید هست که یابی مراد هر دو جهان

نشاط نعمت دنیا ز التفات ملوک

10" متاع دولت عقبی ز عون بیکنهان

şeklindeki bir kıta, Farsça aslında mevcut iken (Kürkçüoğlu, s. 15) **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de yer almaz ve burada Zâhid'in konuşmasından sonra hemen; "*Rind goft âferîneş-i vücūd-ı maḥlûḳdan murâd 'ibâdet-i Ḥaẓret-i mebde-i evvel ve 'irfân-ı Zât-ı kibriyâ-yı lem-yezel olup...*" (Sâlim Efendi, yk. 10^b; Sucu, s. 219) sözleriyle Rind'in konuşması başlar.

3. Rind'i çiftçilik ve ticaret için ikna edemeyen Zâhid; ona geçimini temin etmesi için bir sanat öğrenmesini tavsiye eder ve bu mahiyette öğütler verir. Sâlim tercümesinde, Zâhid'in bu sözlerinin ardından onları destekleyen bir kıta yer alır:

"قطعه

آن پیشه ور که در طلب روزی حائل

فارغ ز بار منت کس رنج می برد

آزار خویش میدهد و میخورد نصیب

11" تحسین که بار میکشد و رنج می برد

(Sâlim Efendi, yk. 12^b; Sucu, s. 222)

¹⁰ Şayet senin edep ve olgunluğun hükümdarlara yol gösterirse, her iki cihanda da saadete erersin. Dünya nimetlerinin sevinç ve neşesi hükümdarların iltifatındandır, ahiret saadeti ise günahsızların yardımındandır.

¹¹ Helal rızık peşinde olan sanat ehli, sıkıntı çeken kişilerin minnet yükünden kurtulmuştur. Kendi sıkıntısını çeker ve kendi nasibini yer. Ne mutlu (ona) ki, yük çekiyor ve sıkıntı götürüyor...

Farsça metinde ise bu kıta yoktur ve Zâhid'in Rind'e sanat öğrenmeyi tavsiye etmesinin hemen ardından;

"گفت ای زاهد پیشه وری دوام عذاب است برای روزی مقرر و عبادت نفس است بغفلت منجر..."¹²

(Kürkçüoğlu, s. 19)

sözleriyle Rind'in sanatla uğraşmayı hoş görmediğini belirten ifadeleri yer alır.

4. Rind'in Zâhid'e, kendisinin yokluktan varlığa gelmesine sebep olduğu için, onu sıkıntıdan başka bir şeyin bulunmadığı bu dünyada kedere düşürdüğünü söylemesi ve bu sözlerin ardından ilave ettiği bir kıtanın akabinde, Farsça metinde, yine Rind'e ait birkaç söz;

"بدانکه پدر راهبر پسرست محنت خانه دنیا و پسر سد راه پدرست از تردد کاه عقباً"¹³

(Kürkçüoğlu, s. 34)

ile bir kıta;

"ای پدر کردی تو در عالم اسیر غم مرا

من ترا مانع شدم از طاعت پروردگار

دهر چون دار مکافاتست راضی شو برنج

نیک خواهی نیک کن بد کرده بد چشم دار"¹⁴

(Kürkçüoğlu, s. 34)

yer alır. **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de ise bu kısımlar yoktur ve Rind'in yukarıda konusu belirtilen sözleri ile hemen arkasından eklediği kıtanın ardından; "*Zâhid goft ey rind ber-muktezâ-yı tekeffül-i hayât zulum 'add eyledigîñ o emr-i sâbıkaya mükâfât ancağ ârzû-yı hevâ-perestiñ ikmâl ve...*" (Sâlim Efendi, age., yk. 22^b-23^a; Sucu, s. 238) sözleriyle Zâhid'in konuşması başlar.

5. Zâhid, rızık temini hususundaki hiçbir nasihatini dinlemeyen Rind'e;

¹² Ey Zâhid! Sanatla uğraşmak, (zaten) belirlenmiş bir rızık için (boşuna) sıkıntı çekmektir ve gafletle neticelenen nefis kulluğundan başka bir şey değildir.

¹³ Bilesin ki; baba dünya mihnetanesinde oğlunun rehberidir, oğul ise ahiret tereddüd-gâhından babasının yoluna bir settir.

¹⁴ Ey baba, beni dünyada gam ve kedere esir ettin. Ben ise senin Cenâbıhakk'a kulluğuna mâni oldum. Mademki dünya mükâfat yeridir, (o halde) sıkıntı ve zahmete razı ol. Şayet iyilik ve güzellik istiyorsan, (sen de) iyilik yap. Kötülük yaptığa göre, kötü gözlüsün!..

"Beyt

Ḥāşılı 'acizim 'aciz bu belâyı def'e

Meger Allāhu Te'ālā ide irşād seni "

(Sâlim Efendi, yk. 23^b; Sucu, s. 239)

beytiyle sitem eder. Eserin Farsçasında, **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de yer alan bu beytin anlamını karşılayan bir ifade yoktur. (Kürkçüoğlu, s. 36)

6. Eserin Farsça metninde; Rind'in Zâhid'e, evlenmenin beraberinde çocukların sıkıntı yükünü getireceğini, bu nedenle bir baba olarak oğlunun yükünü üstlenmekten kurtulamayacağını anlatmasının ardından, Zâhid'in ve Rind'in yine aynı konu etrafında dönen birer konuşması ve ardından ilave ettikleri birer kıta yer alır:

"کفت ای رند حاشا که فیض نکاح را که موجب نظام عالم است منتج مصیبت خوانی و

شرف تزویج را که ماده تناسل بنی آدمست مولد محنت دانی..."¹⁵

(Kürkçüoğlu, s. 39-40)

"کفت ای زاهد در محبت زنان خیال غلط کرده و در رغبت نکاح اندیشه خطا بخيال آورده..."¹⁶

(Kürkçüoğlu, s. 40-41)

Sâlim tercümesinde bu konuşmalar yer almaz. Rind'in yukarıda konusu belirtilen ifadelerinden sonra, Farsça aslında mevcut olan bu kısımlar atlanarak, Zâhid'in başka bir mevzudaki ifadelerine geçilir: "*Zâhid goft ey rind ḥaqqā ki kelām-ı şıḥḥat-niṣābū vāşıl-ı derece-i yakīn ve bu şūret ta'bīr-i dil-peẓīrīnden ziyāde vārid-i ma'nā-yı tavẓīḥ u tebyīndir. Fe-emma şol ferzend-i bī-baḥt ki vālid-i keşīrū'l-maḥāmidinden tefriḳa-i hādīmū'l-lezzāt ile dūcār-ı iftirāk ve mübtelā-yı ālām-ı firḳat ü şıḳāḳ olur mümkin midir ki o daḥi pey-revidir ve terk-i lezāyız-i ḥayāt ile mükedder ola.*" (Sâlim Efendi, yk. 25^b; Sucu, s. 242)

7. Eserin tercümesinde; Rind'in Zâhid babasından ayrılıp bir yolculuğa çıkmaya karar verdiğini söylemesi üzerine, Zâhid'in buna razı olmadığını ifade ettiği kısımda, Zâhid'in ağızından içine düştüğü çıkmazı ifade eden şu mısralar söylenir:

¹⁵ Ey Rind! Âlem nizamının (bir) gereği olan nikâha musibet sebebi demen ve insanlığın çoğalmasına vesile olan evliliği mihnet kaynağı zannetmen olmayacak şeydir (çok büyük bir hatadır)...

¹⁶ Ey Zâhid! Kadın sevgisi hususunda yanlış (olmayacak) hayaller kurmuş ve evliliğe rağbet konusunda da hayaline hatalı düşünceler getirmişsin!..

"Mısrâ"

'Îlâcî güç ğamı müşkil tegâfûlî düşvâr"

(Sâlim Efendi, yk. 26^b; Sucu, s. 243)

"Mısrâ"

Bilmezem hâşılı yâ şuyla mı yâ buyla mıdır"

(Sâlim Efendi, yk. 26^b; Sucu, s. 244)

Farsça metinde ise, bu mısraları karşılayacak bir ifade yer almaz. (Kürkçüoğlu, s. 42)

8. Rind'in isteği üzerine, Zâhid'in de ona yoldaş olup birlikte yola çıkma larının anlatıldığı bölümde, **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de;

"Beyt

Düşdi yola ol civân âgâh

Bir hâl ile kim tebârek-Allâh"

(Sâlim Efendi, yk. 32^a; Sucu, s. 253)

beyti yer alır. Eserin Farsça metninde ise bu beytin yerini tutacak bir i-bare yoktur. (Kürkçüoğlu, s. 51)

9. Rind'in, Zâhid babasından zorla müsaade alarak harabata girişinin anlatıldığı kısımlarda, Sâlim tercümesinde Rind'e;

"دلم از صومعه و صحبت شیخ است ملول"

"یار ترسا بچه و خانه خمار کجاست"

(Sâlim Efendi, yk. 37^a-37^b; Sucu, s. 261)

beyti söylenir. Eserin Farsçasında böyle bir beyit yer almaz. (Kürkçüoğlu, s. 61)

10. Eserin sonuna yaklaşırken Rind ile Zâhid arasındaki "hakikat-mecaz" tartışmasının yer aldığı kısımda; Rind, Zâhid'e güzelliğin talibin yolunun kılavuzu ve sonsuz bir feyiz kaynağı olduğunu, bunun yok olacağını düşünmenin ise büyük bir hata olacağını, hüsnün hakikatinin zevale ermeyeceğini söyler ve sözlerine bir kıta ilave eder:

"قطعه"

کمان میر که در آب و کلسیت نشأه حسن

حقیقتست که در روی خوب جلوه کراست

مشعبدیست درین پرده ورنه کس بخودی

نه پرده دار و نه پرده نشین نه پرده دراست¹⁷

(Sâlim Efendi, yk. 50^b; Sucu, s. 281)

ز صورتست رمی کر توان بمعنی برد

مظاهر کل معنی حدایق صورتست¹⁸

(Kürkçüoğlu, s. 78)

Rind ü Zâhid'de bu kıtanın tamamı yer alırken, **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**'de kıtanın sadece ilk dört mısraı bulunmaktadır.

Bütün bu farklılıklara rağmen, **Muhâvere-i Rind ü Zâhid** aslından kopuk bir tercüme değildir. Olayların sıralanışı ve tartışılan konular zinciri eserin Farsça aslındaki sırayı aynen takip etmektedir. Söz konusu değişiklikler sadece bir üslup ve anlatım farkından kaynaklanmaktadır. Bu durum ise, eski Türk edebiyatındaki tercüme geleneğine göre, dönemin tercüme eserlerinde görülebilen bir özelliktir. ©

¹⁷ Şüphən olmasın ki; güzelliğin kaynağında su ve toprak vardır. Hakikat, güzelin yüzünde tecelli eder. Bu perdede bir hokkabaz vardır. Aksi takdirde, kimse kendi kendine ne perde sahibi, ne perdede görünen olabilir ve ne de perde var olur...

¹⁸ Suretten manaya (görünenden görünmeyene) götüren bir yol vardır. Mana gülünün tezahür ettiği yerler, suret bahçeleridir.

KAYNAKLAR

- AYAN, Hüseyin, **Fuzûlî, Rind ile Zâhid**, MEB Yay., Ankara 2001.
- İPEKTEN, Haluk, **Fuzûlî (Hayatı, Sanatı, Eserleri)**, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- KARAHAN, Abdülkadir, “Fuzûlî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, C. 13, s. 245.
- KÜRKÇÜOĞLU, Kemal Edip, **Fuzûlî-Rind ü Zâhid**, Ankara Ü. DTCF Yay. Fuzûlî’yi Anma Serisi: Nr. 1, Ankara 1956.
- SÂLİM, **Muhâvere-i Rind ü Zâhid**, İstanbul 1285.
- SÂLİM EFENDİ, Üsküdarî, **Terceme-i Rind ü Zâhid**, Süleymaniye Ktp., Esad Ef. Böl., Nr. 289.
- SUCU, Nurgül, **Sâlim, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve “Rind ü Zâhid” Tercümesi (İnceleme-Metin)**, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.